

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ Й.А.ШУМПЕТЕРА В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ КОНТРОЛЮ

Учёные, конечно, стараются найти среднюю, доминанту, тенденцию, регулярность. Им это необходимо для создания теории, для того, чтобы заявить, что нечто исследовано, описано или в научном плане познано и что нужна теория. Без теории трудно остановиться в поисках и заняться чем-то иным. А некоторым учёным без теории трудно даже заснуть. Они хотят. Они обязаны. Они стремятся усреднить мир. Они желают определить среднюю.

Януш Леон Вишневский, Малгожата Домагалик
Между строк

Постановка проблеми. Теоретичний рівень сходження до науки ґрунтується на досягненнях економічної науки. Погляди відомого представника австрійської наукової школи Й.А. Шумпетера знаходять відображення у теоретичних положеннях з контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення принципів, прийомів і концепцій розвитку внутрішнього контролю, викладених у [1-4], показує, що однозначного його трактування ще не досягнуто.

Нерозв'язані раніше частини загальної проблеми. Внутрішній контроль є ключовою складовою системи управління підприємством, наукові аспекти якої ще не досліджено економістами з належною глибиною. Недоліком у розвитку теорії контролю можна вважати відсутність розгляду концептуального простору контролю у науковому сенсі, як узагальнюючий погляд на проблеми контролю.

Формулювання цілей статті. Розглянено зміст 3 головних складових контролю (об'єкти, суб'єкти контролю та контрольні дії) через призму ідеології контролю підприємства Й.А.Шумпетера.

Викладення основного матеріалу дослідження. Подальший розвиток економіки України в умовах ринку зумовлює зміни у системі управління, які полягають у зростанні ролі прийнятих рішень підприємства як первинної ланки управління. Акцентування уваги на першочерговому розв'язанні внутрішніх проблем розвитку підприємств зумовлює необхідність встановлення належного управління підприємствами; ключовим аспектом управління є посилення контролю.

Адаптація управління до ринкових умов вимагає вдосконалення контролю діяльності підприємств як важливої функції управління. З огляду на це дедалі важливішого значення набуває внутрішньогосподарський контроль, який здійснюється на підприємствах. Так, контроль є необхідною складовою при проведенні

бухгалтерського обліку. У визначенні активів підприємства за вимогами до складання фінансової звітності криється обов'язковість здійснення підприємством контролю за власними ресурсами.

Для підприємства контроль іг рахі (реально) відіграє роль, аналогічну організації бізнесу або мотивації персоналу, проте не має розкритого генезису чи наближеної до нього парадигми.

Сьогодні на діяльність підприємств істотно впливають нові вимоги бізнесу та корпоративного управління, глобалізація, застосування єдиних або уніфікованих правил ведення бухгалтерського обліку й аудиту тощо. За таких обставин завдання наукового обґрунтування внутрішньогосподарського контролю підприємств полягає у розбудові умов їх діяльності, адекватних змінам у суспільно-господарському середовищі.

Аналіз практики внутрішньогосподарського контролю підприємств України показує, що зміни у суспільногосподарському середовищі не дістають відповідного відображення у системі контролю. Так, у контролі підприємств переважає в основному ретроспективний напрям. Це призводить до порушення на практиці або ігнорування відомих принципів контролю, зокрема превентивності та своєчасності контрольних дій, повноти охоплення контролем систем управління підприємства, відповідальності, ефективності та ін. [4].

Внутрішній контроль як функція управління безпосередньо впливає на розробку й ефективне досягнення цілей організації через реалізацію прийнятих управлінських рішень. Со ірсо (в силу цього) ефективна система внутрішнього контролю дозволяє забезпечувати діяльність підприємства за визначеними параметрами.

У результаті систематизації різних поглядів дослідник дійшов висновку, що внутрішній контроль являє собою структуру та відповідну сукупність методів і прийомів, які

використовуються особами, що виражають інтереси даного підприємства [5].

Внутрішньогосподарський контроль підприємства позначає організовану власниками підприємства та уповноваженими ними особами систему спостереження, нагляду і перевірки ефективності формування й використання ресурсів підприємства, законності та доцільності господарських операцій, збереження матеріальних цінностей і грошей, виявлення резервів, запобігання безгосподарності, втратам і крадіжкам.

Внутрішньогосподарський контроль є функцією управління підприємством, одним із прийомів перевірки прийнятих рішень. Під внутрішньогосподарським контролем підприємства розуміють сукупність об'єктів контролю, суб'єктів контролю і контрольних дій (заходів, процедур, методів, політики), які проводяться на ньому для забезпечення ефективної господарської та фінансової діяльності. Такий контроль є самостійною підсистемою внутрішнього контролю, яка:

входить до складу системи управління підприємством (є елементом управління, функціонує у процесі діяльності підприємства, а також у момент виконання й оформлення господарської операції);

контролює за допомогою спеціальних процедур усі фінансово-господарські питання;

створює умови для ефективної роботи;

є важливим засобом запобігання нестачам і розкраданню цінностей. Внутрішній контроль реалізується шляхом безпосереднього оперативного втручання й коригування здійснюваних операцій [6].

Внутрішній контроль належить розглядати як складову структури функцій загальної системи управління. Метою такого контролю є досягнення максимально позитивної результативності ведення бізнесу та мінімізації суб'єктом господарювання ризиків шляхом протидії появі помилок і недоліків, перевірки достовірності даних обліку та звітності, коригування виробничих завдань, здійснення заходів щодо забезпечення дотримання вимог чинного законодавства, інструкцій та інших директивно-нормативних актів підприємства, зокрема - прийнятої його керівництвом політики щодо контролю.

Як розгалужена організаційна структура система внутрішнього контролю є сукупністю підрозділів, укомплектованих персоналом відповідної кваліфікації, який:

має певні повноваження;

бере участь у постійному обміні інформацією через прямі та зворотні зв'язки;

має позитивну мотивацію, а також

відповідне матеріально-технічне й інформаційне забезпечення;

зобов'язаний дотримуватись етичних норм; підпорядковується відповідному виконавчому органу підприємства.

Специфіку місця й ролі внутрішнього контролю належить розглядати за двома напрямками: перший - задоволення потреб власників і створених ними органів (зборів акціонерів, спостережної ради, ревізійної комісії та релевантних контролюючих органів); другий - задоволення інформаційних потреб виконавчих органів управління акціонерного товариства (рада директорів, правління, підрозділів підприємства).

Головними цілями внутрішньогосподарського контролю підприємства є:

забезпечення ефективного ведення бізнесу (виконання виробничих, фінансових, маркетингових та інших планів; раціональне використання робочої сили; впровадження сучасних методів праці та прогресивної технології у підрозділах підприємства; випуск продукції, надання послуг, реалізація товарів, що мають попит на ринку);

сприяння захисту активів (недопущення перевитрачання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, забезпечення збереження коштів і товарно-матеріальних цінностей, а також економного витрачання сировини й паливно-енергетичних ресурсів);

попередження помилок (здійснення необхідних запобіжних заходів, виявлення та усунення недоліків);

забезпечення точності бухгалтерського обліку, а також своєчасності підготовки й подання фінансової звітності.

Обсяги та цілі внутрішньогосподарського контролю змінюються і залежать від розміру, структури та видів діяльності підприємства, від вимог його управлінського персоналу. Основними завданнями внутрішньогосподарського контролю, що розкривають зміст його головних цілей і створюють основи для їх досягнення, є: забезпечення належного функціонування підприємства, захист активів, попередження помилок, забезпечення точності бухгалтерських проведень і своєчасності подання фінансової звітності.

Внутрішньогосподарський контроль дозволяє виконати комплекс завдань, які забезпечують визнання та збереження активів, формування реальної величини капіталу та зобов'язань, доходів і витрат, а також достовірність їх оцінки та відображення в обліку і звітності. Пропер hoc (тому) за результатами внутрішньогосподарського контролю вживаються заходи щодо вдосконалення способів оцінки й

обліку, організації управління на підприємстві.

Головними складовими внутрішньогосподарського контролю є об'єкти контролю, суб'єкти контролю та контрольні дії.

Об'єктами внутрішньогосподарського контролю є працівники та ресурси підприємства, його господарські, трудові, адміністративні та інші відносини, а також виробничі та фінансові процеси, показники діяльності підприємства та його структурних підрозділів. Й.А.Шумпетер розглядає головним об'єктом управління та контролю ... виконавську працю [7, с. 79].

Суб'єктами внутрішньогосподарського контролю є: власник (власники); учасники, посадові особи та працівники, на яких покладено обов'язки з контролю або до функціональних обов'язків яких входять обов'язки з контролю, та які здійснюють контрольні заходи; усі працівники підприємства. У даному сенсі Й.А.Шумпетером на належну висоту ставиться роль керівника у контролі: "...у керівника також є власна повсякденна (рутинна) робота, як й у всіх інших" [7, с. 179].

Контрольні дії внутрішньогосподарського контролю - це процедури та політика щодо контролю, які спрямовані на об'єкти контролю і забезпечують виконання розпоряджень управлінського персоналу підприємства. Й.А.Шумпетер бачить головним вчинком суб'єкта управління саме оцінку й усунення встановлених відхилень: "Й такою є його функція контролю, яка передбачає усунення відхилень" [7, с. 179].

Й.А. Шумпетер розрізняє три головні складові контролю: об'єкти, суб'єкти контролю та контрольні дії. Ефективне проведення контролю передбачає, що ініціатор контролю (керівник, власник), як суб'єкт контролю, наділений певними повноваженнями; його діяльність "...праця з управління займає по відношенню до праці, якою управляють, домінуюче становище: в ієрархії виробництва вона стоїть вище" [7, с. 79], як керуюча система має панівний ранг відповідно до керованої системи, ініціатором контролю заздалегідь встановлено певні стандарти, норми, цілі діяльності об'єктів контролю; суб'єкт контролю здійснює оцінку та вимір того, що досягнуто об'єктом контролю порівняно з очікуваним результатом; невід'ємним моментом плідного функціонування контролю як складної системи є дії, контрольні заходи з боку суб'єкта контролю щодо приведення керованої системи до стану, який був визначений заздалегідь.

З часом складові системи внутрішньогосподарського контролю змінюються, зв'язки між ними не залишаються постійними, ergo (виходячи з цього) - виникає необхідність

дослідити динаміку та зміст цих змін, а також визначити ефективність контролю.

Внутрішньогосподарський контроль є однією з найважливіших функцій управління підприємством, тому, чим складніша організаційна структура підприємства, чим більше різноманіття видів його діяльності, тим досконалішою та гнучкішою має бути система контролю. Внутрішньогосподарський контроль формується на етапі створення підприємства і надалі вдосконалюється залежно від його мети й особливостей його господарської діяльності.

У сучасних визначеннях внутрішньогосподарського контролю мається на увазі, що він: здійснюється в інтересах осіб, які належать до системи управління підприємством (хоча це не завжди декларується);

виконує функцію управління - контроль здійснюють особи, які мають певні повноваження від ініціатора контролю;

передбачає досягнення певних цілей, застосовує чіткі засоби впливу на об'єкти управління;

має тривалий та безперервний характер.

Внутрішньогосподарський контроль є складовою частиною внутрішнього контролю. Але твердої межі між внутрішнім контролем і внутрішньогосподарським контролем не наведено. Проведений аналіз термінів (господарський контроль, фінансовий та фінансово-економічний, фінансово-господарський контроль) показав, що вони є ідентифікацією внутрішнього контролю за сферами діяльності.

Виконання внутрішньогосподарським контролем окреслених вимог означає дотримання принципу своєчасності контрольних дій [4], завдяки чому досягається такий рівень узгодженості між перебігом діяльності господарських систем і здійсненням контролю, що запобігає виникненню відхилень, які можуть негативно вплинути на результати цієї діяльності. Найважливішою функцією внутрішньогосподарського контролю є забезпечення процесу прийняття управлінських рішень. Інформаційна (сигнальна) функція внутрішньогосподарського контролю полягає в тому, що результати (інформація) отримані під час здійснення контролю, є підставою для прийняття відповідним суб'єктом контролю й управління рішень і проведення дій з коригування, завдяки яким забезпечується заплановане функціонування об'єкта. Інформація повинна бути правдивою, об'єктивною, своєчасною й оперативною, а також містити лише необхідні дані.

"Теорії економічного розвитку" Й.А. Шумпетер критично оцінює інформацію, яка генерується системою бухгалтерського обліку, справедливо

вважає таку інформацію вузькою [7, с. 249]. Крім того, ним пропонується "...розширити обсяг поняття, прийнятий у бухгалтерському обліку" [7, с. 249]. Тому крім фінансового контролю, який значно ґрунтується на даних бухгалтерського обліку, потрібні ще технічний, юридичний, контроль якості та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень Контроль у теорії економічного розвитку розглядається як сукупність об'єктів контролю, суб'єктів контролю та контрольних дій. Категорії контролю на підприємстві не обмежуються даними лише бухгалтерського обліку. У подальшому доречно дослідити історичні умови виникнення та розвитку контролю у процесі формування наукової думки.

Список літератури

1. Калюга С. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : монографія / Калюга С. В. - К. : Ніка-Центр, 2002 - 360 с.
2. Максимова В. Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства - системний підхід до розвитку / Максимова В. Ф. - К : АВРІО, 2005. - 264 с.
3. Нападовська Л. В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці. Монографія / Нападовська Л. В. - Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. - 224 с.
4. Шевчук В. О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою : Проблеми теорії, організації, методології / Шевчук В. О. - К. : ДТЕУ, 1998. - 371 с.
5. Пантелеєв В.П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація : [монографія] / Володимир Павлович Пантелеєв. - Державна академія статистики, обліку та аудиту. - К.: ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2008. - 491 с.
6. Контроллинг как инструмент управления предприятием / [Ананькина Е. А., Данилочкин С. В., Данилочкина Н. Г. и др.]. - [под ред. Данилочкиной Н. Г.] - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. - 279 с.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития. - М.: Прогресс. - 1982. - 456 с.,

Аннотация

Владимир Пантелеев

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИДЕЙ И.А.ШУМПЕТЕРА В СОВРЕМЕННОЙ ТЕОРИИ КОНТРОЛЯ

Научное обоснование внутрихозяйственного контроля предприятий состоит в создании основ их деятельности, которые соответствуют изменениям в общественно-хозяйственной среде. Рассмотрены взгляды И.А. Шумпетера, яркого представителя австрийской научной школы в рамках маржинализма, на содержание основных составляющих контроля (объекты, субъекты контроля и контрольные действия). Проведенный анализ показал, что взгляды современных исследователей проблем контроля соответствуют взглядам на содержание контроля И.А. Шумпетера. Категории контроля на предприятии не ограничиваются данными только бухгалтерского учёта.

Ключевые слова: контроль, внутрихозяйственный контроль, объекты контроля, субъекты контроля, контрольные действия.

Summary

Vladimir Panteleev

USE IDEAS OF I.A. SHUMPETER IN THE MODERN THEORY OF CONTROL

The scientific substantiation of internal control of the enterprises consists in creation of bases of their activity which correspond to changes in the socially-economic environment. I.A.Shumpeter's sights, the bright representative of the Austrian school (Vienna school) of thought in frameworks marginalists, on the maintenance of the basic components of control (objects, subjects of control and control actions) have been considered. The carried out analysis has shown that sights of modern researchers of problems of control correspond to sights at the maintenance of control of I.A.Shumpeter. Control categories at the enterprise aren't limited to the data only accounting.

Keywords: control, internal control, objects of control, subjects of control, control actions.